

lumina, morte p̄eoccupatus, in lucem edere potuit. Insigne sane opus, in quo ingenii profunditas, judicii acumen, doctrinæ veritas, de palma contendere videntur; ast super omnia hæc, eruditio incredibilis, fereque usque ad miraculum vasta et solida; cunctos quippe scriptores philosophiæ, sive veteres, sive recentiores complectitur. Cæterum, Sanseverini scopus tam in hocce quam in reliquis ab eo conscriptis operibus, est philosophiæ scholasticæ instauratio; quem quidem scopum etiam nunc post obitum adsequitur quodammodo et prosequitur, opera et studio discipulorum qui ex ejus schola sunt egressi, inter quos eminent *Nuntius Signoriello*, ac *Josephus Prisco*, quorum laboribus et curis pro instauranda philosophia scholastica, cooperantur *Liberatore atque Tparelli*, insignes Societatis Jesu scriptores.

In præfata *Philosophia Christiana cum antiqua et nova comparata* Cajetani Sanseverino, duplēm defectum adnotare licet, mea sententia. Quorum primus methodum respicit, tum quoad distributionem et partitionem argumentorum, tum quoad distinctionem per articulos nimia extensione præditos et fusos: alfer ac præcipius nobis existit, præfatum opus continere atque tueri velle philosophiam *nimis scholasticam*, si ita loqui fast est; enimvero, nec rationabile, nec utile, nec veritati aut realitati consentaneum existimo, philosophiam scholasticam prædicare et offerre, tamquam si nihil falsi aut erronei contineat, etiam quoad argumenta et problemata minoris momenti, aut tamquam quæ omnia sciat et contineat, ita ut nihil novi et utilis ex recentiori philosophia discere possit aut sibi insumere.

ARTICULUS NONUS.

Philosophi hispani.

A seculo decimo sexto ad nostra usque tempora, non ignobiles philosophi extitere in Hispania, præter jam reconsitos in præcedentibus. De insignioribus quidpiam edere æquum erit. Unde sit

Philosophi hispani seculo decimo sexto.

A) Floruerunt præfato seculo inter rigidiores philosophiæ scholasticæ sectatores, e Societate Jesu *Gabriel Vazquez*, qui scripsit *Disquisitiones Metaphysicas*: cardinalis *Toletus*, qui commentaria edidit in quosdam Aristotelis libros: *Arriaga*, cuius extat *Cursus Philosophicus*.

Ex Ordine Prædicatorum, *Dominicus Soto*, «Segoviensis natu, inquit *Nicolaus Antonius*, religiosa professione Dominicanus, qui litteris atque utiliore doctrina parem suo sæculo, aut certe superiorem habuit neminem:» præter Logicam, scripsit commentaria in varios Aristotelis libros (1): *Dominicus Bañez*, qui similiiter præter *Institutionis minoris Dialecticæ*, scripsit commentaria in quædam Aristotelis opera: *Joannes a Sto. Thoma*, Olisipone quidem natus, sed Matriti Dominicanorum familiæ adscriptus, ac in Complutensi Academia ad mortem usque fere docens; edidit *Cursum Philosophicum*, in quo scholasticam philosophiam solide evolvit, præsertim quoad ea quæ spectant theoriam cognitionis intellectualis.

E familia Carmelitarum Excalceatorum, *Antonius a Matre Dei*, atque *Michael a Trinitate*, præcipui auctores operis inscripti: *Complutensis Artium Cursus*.

Inter eos qui vel ab Aristotele recesserunt, vel scholasticiæ philosophiæ aut methodum, aut doctrinam minus rigide tenuerunt, eminent:

B) *Joannes Huarte* sæculo decimo sexto Navarræ in oppido Sancti Joannis Portus (San Juan del Puerto) natus. In opere inscripto: *Exámen de ingenios*, sagaciter atque docte disserit de ingeniorum discrimine, horumque cum diversis scientiis

(1) «Soti meūtum, suhdit citatus *Nicolaus Antonius*, in litteris sacris et philosophicis, præterquam quod commune illius temporis dicerium, *Qui*, nempe, *scit Sotum*, *scit totum*, prædicat, insignes doctrina viri valde celebrant.»

et artibus relatione. Cujus quidem operis rationem et scopum quisque facile agnoscat ex præfatione ad legentem, ubi inter alia hæc habet: «Decirte he tres conclusiones muy verdaderas, aunque por su novedad son dignas de grande admiracion. La primera es, que de muchas diferencias de ingenio que hay en la especie humana, sola una te puede (con eminencia) caber. La segunda, que á cada diferencia de ingenio le responde (en eminencia) sola una ciencia y no mas, de tal condicion que sino aciertas á elegir la que responde á tu habilidad natural, ternás de las otras gran remision, aunque trabajes dias y noches. La tercera, que despues de haber entendido cuál es la ciencia que á tu ingenio mas le responde, te queda otra dificultad mayor por averiguar, y es: si tu habilidad es mas acomodada á la práctica que á la teórica...

Saber, pues, distinguir y conocer estas diferencias naturales del ingenio humano, y aplicar con arte á cada una la ciencia en que mas ha de aprovechar, es el intento de esta mi obra (1).» Quam doctrinam dum postea evolvit, multa curiosa ac satis solida profert, circa ingeniorum discrimina, causas et signa; circa scientiarum et artium naturam; circa corporis temperiem, humanamque physionomiam.

C) *Oliva Sabuco de Nantes*, illustris femina, Compluti, ut videtur, nata, in lucem edidit opus inscriptum: *Nueva filosofia de la naturaleza del hombre*, in quo, præter curiosa quædam atque nova alia multa, pro ætate illa, statuit: 1.º cerebrum esse organum generale sensationum omnium, atque etiam famis et sitis (2). Unde apud ipsam: 2.º «præcipuum instrumentum animæ est pia mæter, quo actiones suas tam naturales quam animales exercet;» quapropter in motu vel quiete piæ matris, erectione vel elevatione, coscursu, dejectione aut depressione factis ab anima, consistit omnis motus animæ, affectus vel perturbationes,... salus et morbus, vita

(1) *Exam. de Ing.* pag. 5-6-8 edit. Beatiæ 1594.

(2) «Erraron bravamente los médicos, inquit illa, en dar la sed y hambre al estómago, y la sensacion á los instrumentos, como al ojo la vista y al paladar el gusto, como sean mensageros para el cerebro en el cual está toda sensacion, sed y hambre.» *Filos. de la nat. del hombre*, pag. 286.

et mors (1),» nimirum, ratione succi cuiusdam seu chyli (quoad rem fortasse fluidum nerveum recentiorum) a cerebro in omnes corporis partes descendantis: 3.º «Non illa tria principia, materia, forma, privatio, sed Sol genitor natura principii, Luna mater natura augmenti; ille causa formalis suo calore, hæc materialis suo lacte, rerum naturalium principia, vel potius parentes sunt (2).»

Joannes Genesius Sepulveda, anno 1491 natus, qui præter Epistolas, in quibus de philosophia et philosophis non raro disserit (3), scripsit libros tres *De Regno et Regis officio*; tum etiam opus inscriptum: *De Fato et Libero Arbitrio*, in quibus de moralibus, politicis et psychologicis disserit.

Sebastianus Fox Morcillo anno 1528 Hispali nobilissima Bæticæ urbe natus. Elegant stilo edidit opus cui titulus: *De Natura Philosophiae seu de Platonis et Aristotelis consensione*: in quo: 1.º universam philosophiam quoad ea quæ physicam, cosmologiam ac psychologiam attinent, egregie et solide pertractat: 2.º quoad hasce ipsas philosophiæ partes, Platonis et Aristotelis dogmata, et exponit, et conciliare nititur: 3.º utriusque errores pro rerum conditione refellit.

Philosophia Morcillo cum philosophia D. Thomæ satis quoad rem congruit, vixque differt, nisi dum ideas vel notiones quasdam (4), homini innatas sive a Deo cum animis genitas esse affirmat.

Pereira (Gomez) quem quidam lusitanum faciunt, Methym-

(1) *Filos. de la nat. del hombre*, pag. 390.

(2) *Ibid. Vera phil. de natura mun.* pag. 407.

(3) Atque, inter alia, notanda ejus sententia quoad Aristotelis æternam salutem, dum scribit: «Quæ igitur objecisti, ea parum vel nihil videntur obstare quominus ethnici philosophi salvifuisse censeantur, quo in numero vel in primis fuisse Aristotelem, non tam ex aliorum sermone, quam ex ipsius scriptis licet existimare.» *Epist. lib. 7.*º

(4) *Quasdam*, inquam, nempe, eas quas D. Thomas cum aliis, communes *animæ conceptiones* seu notiones appellare solet. Hinc existimo falli P. Cuevas, dum supponit Morcillo docere cunctas *intellectuales notiones* esse homini innatas, prout facile patet ei qui postrema capita operis Morcillo perlegere ac conferre velit.

næ Campi natus est, quamvis non dessint qui in Gallæcia natum asserant. Medicinæ peritissimus evasit, sed non levem quoque gloriam sibi comparavit in philosophicis, circa quæ plurima vel nova, vel novo modo in lucem produxit, præsertim in opere cui titulus: *Margarita Antoniana*, ubi non semel peregrinas invehit opiniones, et vitia peripateticæ philosophiæ tunc per scholas grassantis, detegit atque reprehendit.

Satis notum est, hispanum hunc philosophum ante Cartesium docuisse animantium bruta sensu carere, atque, ut habet Huetius, nemo doctrinam hanc vel tradidit apertius, vel fusiū propugnat, quam Gomezius Pereira. Quin et alia vel nova vel noviter protulit, ut dixi (1).

Valles (Franciscus) in oppido vulgo Covarrubias Diæesis Burgensis initio sæculi decimi sexti natus, philosophiæ et medicinæ operam Compluti dedit, ac celeberrimus evasit medicus, quem idcirco Philippus Secundus primum medicum regiæ cameræ constituit. Medicinam publice Compluti docuit; eminuit tamen simul inter philosophos, egregiis conscriptis operibus, in quibus ecclectice quodammodo philosophatur, nec raro ab opinionibus tunc temporis in scholis receptis, secedit. Quin et occasione commentariorum, quæ in opera varia Galeni scripsit, eruditè disserit de multis ad scientias physicas spectantibus. Scripsit, præter plura alia medica et philosophica, *Commentaria in quatuor libros meteororum Aristotelis*—*Octo librorum Aristotelis de Physica doctrina versio recens et commentaria*—*De his que scripta sunt physice in libris sacris, sive de sacra philosophia, liber singularis*.

(1) Quapropter non immerito Lampillas de nostro Pereira hæc scribit: «Despues de Vives y antes que los italianos Cardano y Bruno, abrió nuevo sendero á la filosofia el español Gomez Pereira. El, ante el establecido imperio del peripato, tuvo valor de publicar un nuevo sistema de fisica contrario al de Aristóteles. Sacudido el yugo no menor de los antiguos filósofos que de los médicos, se rebeló contra Aristóteles y Galeno: contra el primero en su libro que para honrar los nombres de sus padres, tituló *Antoniana Margarita*. En este estableció nuevos principios opuestos á la materia y forma sustanciales que hasta entonces dominaban en las escuelas. En él, muchos años antes que Descartes, quitó el alma á los brutos convirtiéndolos en otras tantas máquinas privadas de sentido.»

Laguna (Andreas) Segoviae anno 1499 lucem asperit. Salmanticæ et Parisiis philosophiæ atque medicinæ operam dedit, ubi non iis tantum scientiis, sed linguae græcae peritissimus evasit, adeo ut valde juvenis ac dum scholas adhuc frequenteret, *Physionomium Aristotelis ex græco in latinum sermonem converterit*. In Hispania, in Belgio, Metis, Coloniæ, Romæ, aliisque in locis, medicinam summo omnium plausu et honore professus est. Philosophicas, præsertim vero physicas scientias coluit ac non parum promovit, tam verbo quam conscriptis operibus, inter quæ postrema eminent: *Anatomica methodus seu de sectione humani corporis contemplatio*.—*De plantis*, versio, nempe, latina librorum Aristotelis in quibus de plantis agit.—*De Virtutibus*.—*Dioscorides*, circa materiam medicam et venena mortifera cum annotationibus. Hocce postremum opus, præter observationes novas et utiles ad scientias physicas, ac præsertim ad botanicam spectantes, icones plurimas animalium et plantarum continet, ope ipsius Lagunae adornatas (1); quin et systema sexuale plantarum in eodem opere innuit et agnoscit.

§ II.

Philosophi hispani seculo decimo septimo.

Præcipui nominis philosophi, qui in Hispania seculo decimo septimo floruerunt, sunt Caramuel et Cardoso, de quibus ut quidpiam dicatur:

A) *Caramuel* (Joannes de Lobkowitz) Cartesii coævus, atque cartesianæ philosophiæ acerrimus oppugnator. Postquam monasticum cucullum induit, litteris ac scientiis ardentissimo animo incumbens, omni disciplinarum genere enuit. Fuit etenim vastissimæ eruditio, atque præstan-

(1) «Esta obra es, sin disputa, de gran mérito bajo todos conceptos... Está adornada con gran copia de láminas de vegetales y animales, y además hizo abrir en cobre hasta el número de 650, mucho antes que Fabio Columna, á quien Linneo dió la prioridad en este punto, ignorando que este honor se debe á Laguna.» Morejon, *Historia bibliogr. de la Medic. española*, t. 2.º, pag. 263.

tissimi ingenii vir. Super hæc autem, infatigabili activitate præditus innumera pene conscripsit opera, in quibus de rebus fere omnibus disserit; nova quoad rem, sed multo magis quoad nomina et vocabula insectatur, quibus scholasticam philosophiam reformare atque nova ratione et methodo exponere aggressus fuit. Sed vero, imaginatione potius quam judicii maturitate pollens; atque simul nimia et precoci fæcunditate, ut ita dicam, exhaustus, solida et permanentia perficere non potuit (1).

Attamen de philosophia bene meruit, tum propter conscripta opera in quibus non raro ingeniosa quædam et originalia reperiuntur, tum quia periculosa quædam placita Cartesii vehementer oppugnavit, tum demum quia infatigabili illa activitate, scholasticam philosophiam reformare, perficere et instaurare studuit, eamdem simul concutiendo et veluti a torpore excitando.

B) *Isaac Cardoso*, illustris medicus ac philosophus, qui seculo decimo septimo scripsit *Philosophiam Liberam*, egregium sane opus, in quo præter mirabilem eruditionem quæ ibi offert, quidquid peregrini et curiosi Hervas, Feijóo et alii postea protulerunt, reperire licet, sicut etiam plurima ad medicinam, anatomiam et phisyonomiam spectantia. Tandem,

(1) De eo hæc, inter alia, habet *De Gerando*: «Lobkowitz promit de réduire, dans son cours de mathématiques, toutes les controverses logiques, physiques et mathématiques, à des questions qui pourraient se décider par la règle et le compas.

Il distingua assez ingénieusement la logique de la pensée et la logique du langage; il montre que les prémisses, successives dans la seconde, sont simultanées dans la première; que le syllogisme, imparfait dans celle-ci, est complet dans celle-là. Il promit une méthode sévère destinée à réprimer les abus des argumentations de l'école, une *paralogique* qui devait faire disparaître les êtres de raison, pour ne leur laisser qu'une valeur nominale, une métalogique qui devait renfermer la doctrine des universaux et des prédicaments... Il annonça une histoire critique de la philosophie entière, dans laquelle devaient être jugés les philosophes de toutes les écoles et de tous les âges; il témoigna un dédain aussi général qu'absolu pour tout ce qui s'était fait avant lui; mais il disparut bientôt lui-même sans avoir laissé aucune trace, ayant tout agité, n'ayant rien créé.» *Histoire comp. des syst. de phil.*, t. 4.e, cap. 7.e, pag. 306.

philosophia quoque reperitur in laudato opere, cuius dogma cum scholastica partim congruant, ac partim discriminantur; prout agnosci potest ex his quæ speciminis loco hic subjiciemus;

a) «Sunt atomi rerum principia, quia ex illis mixta componuntur, et in illa redeunt: secundo, quia ab illis, oriuntur mixtorum proprietates, diverso modo, figura, situ ac dispositione iis principiis constitutis, quemadmodum ex litteris diversimode ordinatis ac dispositis, innumeræ prodeunt dictiones (1).»

b) Non modo lux, sed et calor, frigus, siccitas ac cunctæ «illæ quæ dicuntur primæ qualitates, tenuissimæ substantiæ sunt, et perpetuæ quæ suo accesu et recessu corpora immutant (2), accidentiaque etiam possunt vocari, quia mixtis et aliis corporibus accidunt; siquidem nomen accidentis, muneris est non naturæ.»

c) Anima sensitiva brutorum nihil est aliud nisi «pars illa ignea animalibus admixta, quæ aliis elementis temperata, mirabiles edit operationes (3).» Atque hinc colligimus, esse tenue corpus, «non vero formam illam peripateticam inintelligibilem;» proinde dicendum illam «non esse corpori universo alligatam, sed uni præcipuae parti insidere, reliquas vero suo nutu vel motu vivificare: cor est illa pars nobilissima; «unde inanimalibus perfectis cor est præcipua sedes animæ, in imperfectis vero est pars illa quæ cordi correspondet (4).»

d) Porro animæ vires seu potentiae, ab ipsa anima realiter non distinguuntur, sed sunt ipsa entitas animæ, quæ «varias eliciens operationes, varia nomina sortitur (5).»

e) Colores non insunt corporibus ipsis, sed sunt ipsa «lux reflexa, refracta ac disposita;» itaque « accidente luce, colores oriuntur, abscedente, evanescunt ac in tenebris nulli sunt (6).»

(1) *Phil. Libera*, lib. 4.^e, q. 4.^e

(2) *Ibid.*, quæst. 5.^e

(3) *Ibid.*, lib. 5.^e, quæst. 4.^e

(4) *Ibid.*, quæst. 3.^e

(5) *Ibid.*, quæst. 4.^e

(6) *Ibid.*, quæst. 23.

f) Evidem bruta «ad invicem loquuntur, proprios animi conceptus explicant, disciplinantur:» nihilominus, non nisi rationis umbram sortiuntur, operanturque prædicta, «non ex vero judicio et discursu, sed naturæ instinctu dirigente (1).»

g) «Profecto, duo sunt quæ hominem reddunt admirabilem, ratio, et manus, quibus supra omnes animantes excellit; ratione, cælestia contemplatur, orbes metitur, motus observat syderum... ipsum Deum agnoscit, æternamque ejus felicitatem et beatitudinem spectat: manu, prodigiosa opera efformat, et quæ omnem excedunt laudem: ratio est ars artium, et ante omnes artes; manus est organum organorum, et ante omnia organa, quibus meditando et operando miracula patrat naturalia (2).»

h) Difficillimum quidem habetur assignare tempus, quo anima intelligens corpori adveniat; ast «probabilius nobis videtur et verisimilius, animam ingredi tribus primis diebus conceptionis;» nec intelligibilem animam præcedit in fætu anima alia vel vegetativa vel sensitiva (3).

i) Animam rationalem esse incorpoream et spiritualem substantiam, constat tum quia universalia intelligit; tum quia «intellectio est diversa ab imaginatione et phantasia, quæ in brutis etiam reperitur;» tum quia «intellectus suam intellectionem cognoscit et supra seipsum reflectitur;» tum deum, quia intellectus «objectum est verum seu ens, quod omnia comprehendit: ad cognoscendum omnia est capax intellectus, facultates vero corporeæ ad certa organa et determinata genera limitatæ sunt (4).»

j) Itaque, rationalis «anima neque est corporea, neque particula Dei, neque per traducem fit; non est de natura Angelorum, neque supra illos eminens, neque creaturæ ab aliqua intelligentia, neque ante corpus creata, neque ex anima mundi deducitur atque in illam postea transfusa, neque unica tantum in specie humana, neque composita ex

(1) *Phil. Libera*, lib. 5.º, quæst. 28.

(2) *Ibid.*, lib. 6.º, quæst. 4.º

(3) *Ibid.*, quæst. 8.º

(4) *Ibid.*, quæst. 76.

parte corporea et immateriali, sed est substantia mirabilis, incorporea, indivisibilis, intelligens, immortalis, imago Dei, a quo fuit creata ex nihilo, libera, suæ felicitatis architectrix, suæ miseriæ auctor (1).»

k) Hujus porro «animæ immortalitas, animis nostris tamquam primum principium generalisque notio insidet (2).»

l) Peculiares vires seu facultates rationalis animæ, sunt intellectus et voluntas; hæc tamen «excellit supra intellectum, eoque nobilior existit. Porro, intellectus unicus existit, nec aliis indiget speciebus intelligibiliibus; unde expoldenda Aristotelis sententia de intellectu agente et possibili (3).»

m) *Physionomia* est «ars quæ ex signis exterioribus internas affectiones investigat. Subjectum est homo, finis, detegere hominum inclinationes. Judicium sumitur in physionomia, vel quatenus signum aliquod ad similem affectionem refertur, vel per analogiam ad animal, vel potius quia fere semper in hominibus talis nota invenitur, qualis significatio ostendit, Verum, ut ait Aristoteles, non est fidendum unico signo quod fallit sæpe, sed conjectura prædictionis debet sumi ex plurium signorum collectione (4).»

Præter exposita, *Philosophia Libera* nostri Cardoso continet speciale tractatum vel dissertationem circa Deum divinaque attributa, de quibus integrò libro septimo egregie simul atque solide disserit ad mentem D. Thomæ et philosophiæ scholastico-christianæ.

§ III.

Philosophi hispani seculo decimo octavo.

Feijóo (Benedictus Hieronymus) apud oppidum Casdemiro in Gallacia anno 1676 natus, Oveti vero 1764 mortuus est. Scripsit *Cartas Criticas*, atque *Teatro Critico*; queis in ope-

(1) *Phil. Libera*, lib. 6.º, quæst. 76 in fine.

(2) *Ibid.*, quæst. 77.

(3) *Ibid.*, quæst. 79.

(4) *Ibid.*, quæst. 73.

ribus inter alia docet: 1.º prima corporum principia esse elementa simplicia ex quibus inextensis extensio oriri potest: 2.º belluas ratiocinio pollere, ita ut hominis definitio qua *animal rationale* dicitur, brutis quoque congruat: 3.º dari in homine peculiarem sensum a reliquis revera distinctum, quo tempus sentit.

Character generalis ejus philosophiae, hisce continetur: 1.º notiones ontologicas, metaphysicas et methodum deductionis parvi pendere: 2.º cum Bacone et Cartesio Aristotelis methodum et doctrinam rejicere, ac observationi et experientiae externae fere unice insistere: 3.º proclivitas quædam ad insolita et paradoxa.

Hervás et Panduro (Laurentius) Societatis Jesu eximius scriptor, qui sub Carolo III in exilium cum sociis actus, Hispaniae gloriam litterariam apud externas gentes promovit et auxit. Si excipias ejus sententiam de anima perpetuo cogitante, ejus doctrina satis congruit nec vix differt a philosophia scholastica. Ejus opera, præsertim ea quæ *Historia del hombre*, atque *El hombre fisico*, audiunt, non pauca curiosa et erudita continent.

Piquer (Andreas) saeculi decimi octavi insignis medicus simul ac philosophus, apud hispanos quodammodo philosophiam evulgavit atque publici juris fecit, conscriptis operibus idiomate patrio. Præcipua capita philosophiae ejusdem, sequentibus continentur:

a) Homo ex corpore et rationali anima coalescit. Hæc porro anima est substantia spiritualis, indivisibilis, immortalis, sed tamen corpori adeo intime conjuncta, ut uterque ab invicem dependeant quoad operationes in vita præsenti.

b) Cunctæ hominis actiones ab anima oriuntur tamquam a principio et causa principali; ita tamen ut ipsarum quædam cum dependentia et influxu corporis exerceantur; quædam vero propriæ sint solius animæ cui *specialiter* insunt (1).

(1) «El alma es á la verdad la causa principal de todas las acciones, pero se diferencian entre sí (las acciones corporales y las espirituales) porque las primeras se ejecutan por disposicion del cuerpo, y las segundas *especialmente* existen en el alma... pensar y querer, son acciones espirituales propias del alma.» *Log.* cap. 1.

c) Quatuor sunt potentiae seu facultates animæ rationalis: *Facultas sensitiva*, cuius proprius actus est sensatio sive perceptio objectorum sensibilium: *Phantasia vel imaginatio*, cuius proprius actus est imago sive phantasma: *Ingenium* sive facultas combinandi, jungendi et disjungendi imagines objectorum externorum, atque ipsius actus sunt propositio et ratiocinium: *Judicium*, cuius munus est agnoscere et dijudicare rectitudinem, ordinem, veritatem et falsitatem actuum aliarum trium facultatum: alio nomine *ratio* nuncupatur. Porro, imaginari inter actus proprios et speciales animæ connumeratur (1), non secus ac discurrere et judicare.

d) Idea nihil est aliud quam imago seu representatio objectorum in phantasia et per phantasiam: igitur, nullæ existunt ideæ innatæ, sed omnes ope sensuum producuntur, nec aliud est in homine *innatum* nisi potentiae quibus ideæ et actus intellectuales producuntur. Quapropter verum est effatum illud: *nihil est in intellectu, quod prius non fuerit in sensu*.

e) Nihilominus, homo sui compos ideam et notionem innatam et connaturalem Divinitatis habet (2).

f) Inest omnibus hominibus naturalis inclinatio et desiderium possidendi summum bonum: hoc autem summum bonum, quod homines appetunt, est ipse Deus.

g) Nequit homo veram felicitatem in hoc mundo obtinere, nisi quatenus ea operatur et exequitur, quæ sunt media apta ad æternam beatitudinem obtainendam, ad cuius adse-

(1) «El imaginar, discurrir, juzgar... son acciones propias del alma.» *Loc. cit.*

(2) «Han hecho, pues, los hombres estas cosas siguiendo la idea y noción innata que tienen dentro de sí mismos de la existencia de la Divinidad... por eso debe ponerte entre las innatas y connaturales en el hombre.» *Filos. Moral.*, lib. 1.º, cap. 1.º

Nihilominus verbis hisce, Piquer probabiliter significare solum vult, notionem Dei esse innatam, non ad sensum eorum qui ideas innatas admittunt et tenuint, sed quatenus sufficit quilibet rationis vel imperfectus usus ad eam detegendam, ad eum sensum quo D. Thomas ipseque Piquer prima principia, innata seu connaturalia homini appellant. Quod confirmatur ex eo quod ibidem immediate subdit: «Al modo que no hay ninguna nación ni pueblo que no conozca ser imposible que una cosa sea á un mismo tiempo y no sea.»

cutionem maxime expedit, praeter alia, ut homo seipsum cognoscat.

h) Jus naturae definiri potest: *Complexus legum generalium in universa natura humana, quatenus dictant ope recta rationis, conformitatem quam hominis actiones habere debent cum consecutione veræ felicitatis.*

i) Operationes non solum physiologicæ, sed etiam morales hominum, non parum pendent ex temperamento et dispositione corporis humani; sed tamen influxus iste ope voluntatis libere dominari potest.

De pluribus aliis ad philosophiam moralem spectantibus solide simul ac erudite disserit, præsertim vero de officiis hominum, tam privatorum quam auctoritate publica pollentium (1).

(1) Dum de officio Principium ergo subditos agit, hac inter alia scribit: «Para practicar el Príncipe la ley general á que está obligado de procurar la felicidad y utilidad de los súbditos, es preciso que en el gobierno del Estado guarde constantemente la máxima de *no vulnerar jamás el derecho natural de sus vasallos, ni oponerse en ninguna de sus deliberaciones al derecho de gentes.*» *Fil. Mor.*, lib. 3.ª, pag. 585, edic. 1755.

Profecto, si hodierni gubernantes hanc regulam ad proxim reducerent, subditi et populi vera libertate gauderent, quin idcirco pax, securitas civium, et ordo publicus periclitarentur.

Optandum quoque, ut præfati gubernantes præ oculis haberent quod idem Piquer post pauca scribit: «Descendiendo á lo particular, la primera cosa que debe cuidar el Príncipe es la religion en sus reinos, porque nada conduce tanto á la pública tranquilidad del Estado y seguridad del Príncipe como la uniformidad de religion en los vasallos, y que esta sea santa, verdadera y pura... Ya hemos demostrado que sola la Religion cristiana es santa, verdadera y pura, y tan demostrable es como las verdades mas evidentes de la Geometria, que la verdadera Religion de Jesucristo solamente es la Católica Romana: con que el Príncipe ha de procurar que esta se promulgue en sus reinos, y se guarde en todos sus dominios con inviolable santidad y pureza.

¡Que infeliz sería el Estado donde los habitadores ni tuviesen segura la vida, ni la honra, ni la hacienda; donde los malos oprimiesen á los buenos, y donde no se hallase la justicia, la concordia y la caridad!... Pues cosa clara es, que nada conduce tanto á mantener y fomentar entre los hombres estas virtudes como la verdadera Religion de Jesucristo, la cual mira en todo á procurar el bien universal y particular de las gentes, y hacer á los hombres justos, benéficos y obedientes á su Príncipe.» *Ibid.*, pag. 587 et 588.

Observatio.

Ex nunc expositis, atque ex his quæ in conscriptis operibus habet Andreas Piquer, colligere licet ejus philosophiam ecclæticismum quemdam involvere et constituere (1). Revera enim, quoad dogmata præcipua metaphysicæ, logicæ et moralis, cum Scholasticis, præsertim vero cum D. Thoma consentit; ast vero quoad physicam, scientias naturales et psychologiam, non raro ab iisdem magis aut minus recedit, sicut contingit quoad principia prima corporum, seu theoriæ materiæ et formæ substantialis, quam rejicit; quoad enumerationem et naturam facultatum animæ; quoad munera et actus earundem, quoad notionem vel significationem ideæ innatæ.

Ad sensismum quoque non nihil accedere videtur, quatenus actum imaginandi connumerat inter actiones spirituales, proprias et speciales animæ, non secus ac intelligere et velle.

Ferdinandus Ceballos, ordinis Sancti Hieronymi monachus, qui in opere cui titulus: *La falsa filosofia crimen de*

(1) Ut alia prætermittamus, aperte id ipsum colligitur ex opere cui titulus: *Discurso sobre la aplicacion de la filosofia á los asuntos de Religion*, in cuius prologo hæc scribit: «Antes de todo queremos prevenir, que no solo es conducente sino utilísimo el que la juventud que haya de dedicarse al estudio de la Religion, aprenda primero la filosofia aristotélica que se enseña en las Escuelas, y vea el modo justo con que se aplica á las cosas teológicas, porque esto le servirá de cimiento para internarse en el estudio de la Religion, según todos los ramos y extensión de ella. El haber servido la filosofia aristotélica á la teología por el espacio de cinco siglos inconcusamente, y el haber seguido este rumbo muchos hombres santos, doctos y piadosos, con fruto manifiesto de la Iglesia, pide de justicia no solo no se desprecie este enlace, como temerariamente hacen alguos, sino que la juventud procure instruirse de ese modo con fundamento. Mas una vez enterada de estos principios que le sirven de basa, conveniente puede ser tambien que vea toda suerte de filosofías, y escoja las verdades que hallase en ellas para ilustrar las de la Religion; porque además de que la verdad no está vinculada á un sistema filosófico, podrá así combatir mas fácilmente los errores de cualquiera filosofía que estos dimanen, ó con quien tengan manifesta conexión.»

Estado, recentium philosophorum impia et absurdia dogmata solide atque egregie convellit.

Jovellanos (Gaspar Melchior) anno 1744 Gegione apud Astures nascitur, atque post varias vitæ tum faventes tum adversas vicissitudines, vitam cum morte commutavit anno 1811. Quamvis philosophiam speciatim et data opera non docuerit, eam tamen coluit atque ex parte evulgavit in quibusdam ex suis conscriptis operibus. Ethicam et jus naturæ, præ cæteris philosophiae partibus coluit et commendavit, atque de eisdem solide disserit ad normam et dogmata philosophiae christianæ (1). Quapropter falluntur vehementer, qui eum traducunt tamquam scriptorem minus catholicum aut impiis philosophis sui sæculi faventem (2).

Quod attinet ad philosophiam speculativam, *Jovellanos* eclectismum quandam consecutatur, nulli determinatio systemati adhærens. Ad sensualismum tamen vergit, cui nimis accedit: 1.º dum docet res quæ existunt, ac proinde substantias, nobis nihil aliud esse nisi complexum vel collectiōnem qualitatum, quas unice in rebus percipimus (3); quod sane affinitatem habet cum doctrina lockiana circa ideam substantiæ: 2.º dum statuit, cunctas hominis ideas, vel ex sensatione, vel ex reflexione originem ducere (4); quæ mercede est ipsamet Locke theoria circa originem idearum.

Fatendum proinde, hispanum scriptorem non satis sibi constare in re hac, atque contradictoria quodammodo docere, dum in logica vel idealogia sensualismo accedit, si-

(1) Vid. ejusdem opus: *Tratado teórico-práctico de enseñanza*, ubi de ethica, de lege naturæ, de Summo Bono, de ultimo hominis fine, de officiis hominis erga seipsum, erga alios et erga Deum, scientifice disserit, simulque doctrinam Hobbes, Spinozæ, Helvetii et aliorum similiūm refellit.

(2) Vid. Laverde, *Ensayos Críticos*, pag. 394 et sqq ubi optimo ostendit orthodoxiam doctrinæ tam philosophicæ quam politicæ *Jovellanos*.

(3) «Las calidades de las cosas son todo lo que podemos percibir en ellas.» *Tratado del Anal. del Disc.*

(4) «Todas nuestras ideas proceden de la sensacion, ó de la reflexion; de la sensacion cuando las percibimos por medio de los sentidos, y de la reflexion cuando el alma se para á considerar sus propias operaciones.» *Ibid.*

mulque in ethica spiritualismo puro adhæret, philosophos et theorias sensualistas rejiciendo et oppugnando.

§ IV.

Philosophi hispani seculo decimo nono.

Missos facientes nostri sæculi philosophos qui vitam adhuc apud nos degunt, quidpiam tantum proferre libet de his qui e vita jam migrarunt (1). Inter quos tamquam insigniores merito habentur:

Balmes (Jacobus) insignis nostri sæculi philosophus Aussonæ in Catalonia natus. Præter *Philosophiam elementariam*, *Criterium*, et alia quædam, in lucem edidit egregium opus inscriptum: *Filosofia Fundamental*, in quo subtiliter simul et solide præcipua philosophie rationalis dogmata evolvit, simulque criticismum et pantheismum recentium germanorum refellit. *Balmes* philosophia satis congruit cum philosophia D. Thomæ, a qua vix quoad rem discriminatur, nisi: 1.º dum evidentiæ et sensuum criteria nimis subjectiva efficit, simulque nimiam seu potius exclusivam vim concedit instinctui intellectuali quoad veritatem objectivam acquirendam: 2.º dum docet existentiam ab essentia realiter non distingui in rebus creatis: 3.º dum docet brutorum animam esse substantiam spiritualem, simplicem et completam vel subsistente, quæ sola annihilatione perire potest: 4.º dum rejicit

(1) Nihilominus, inter hispanos philosophos qui adhuc vitam apud nos agunt, speciale mentionem meretur *Campoamor*, qui in opere cui titulus: *Lo absoluto*, tam sensualismum et pantheismum, quam etiam psychologismum cartesianum vehementer oppugnat, atque egregie convellit. Præcipua tamen ratio propter quam speciale memoriam apud nos meretur, est quia in laudato opere, originalitatem præ se fert atque ostendit, præsertim quoad originem et genesim idearum et scientiarum, quin idcirco lœdat jura fidei seu doctrinæ catholicæ. Qua sane in re discriminatur a plurimis coævis philosophis Hispaniæ, quorum maxima pars nescit de philosophicis scribere, nisi magis aut minus exuscitando placita et errores, vel sensismi, vel eclectismi cousiniani, vel pantheismi germanici. Quod si aliquando originalitatem vult affectare, nescit id peragere, nisi aut inepta, aut heterodoxa proferendo.